

ЦІННІСНА ОСНОВА СОКРАТОВОГО ПРИНЦИПУ «ПІЗНАЙ СЕБЕ»

Відтоді як принцип «пізнай себе» стає у Сократа предметом філософської рефлексії, філософське знання здійснює поворот від вже усталеної онтологічної проблематики до антропологічної та гносеологічної, через які проглядаються контури ціннісного ставлення людини до світу. У цьому ставленні людина не просто фіксує бування речей і подій, а водночас співвідносить їх зі собою, своїм місцем у світі і в такий спосіб надає оточуючій дійсності і власному життю смислів.

Проте лише німецький філософ XIX ст. Рудольф Лотце, відштовхуючись від антропологічного принципу, робить висновок, що ключем для розуміння форм світу є світ цінностей. Отже ставлення людини до світу завжди опосередковане *значущістю* для неї речей, подій, людей. Це тягне за собою й питання значущості самої людини. Виходячи з такого підходу, дійсність, на думку Лотце, можна розглядати у таких вимірах: 1) як світ буття, де події *відбуваються*; 2) як світ *осягнення* „смыслів буття”, на основі того, що вони *значать* (gelten). Зміст „значення”, „значущості” – (Geltung, f) ліг в основу запропонованого ним терміну Wert (m). Його українськими відповідниками є «*вартість*», «*цінність*», «*стійність*». Найбільш поширеним у нашій літературі стало поняття цінності.

Звернення до значень як посередників між людиною та світом вперше в історії філософської думки здійснив Сократ. У центр свого філософування він ставить питання Блага (*аратон*) і чесноти (*арете*). Благо, згідно з Сократом, – це специфічне *арете* як придатність людської душі до пізнання істини. Він стоїть на тій позиції, що зазвичай люди переконані, що мають істинне знання про Благо і чесноти, тоді як насправді перебувають у полоні *оманливого* знання. Справедливий той, хто знає істинну справедливість, добрий той, хто знає істинне добро, але більшість людей мають хибне знання добра і справедливості. Так, раб є тому рабом, що не здатний розпізнати добро, справедливість, мужність тощо. Отож душа людини чинить відповідно до своєї *арете* – коли в ній панує оманливе знання (що дорівнює незнанню), тоді душа підпадає під чин несправедливості, зла. У такий спосіб Сократ ототожнює істинне знання добра, справедливості як загальних ідей і їх

суб'єктивну значущість і цим самим ототожнює два людські виміри – теоретико-пізнавальний і ціннісно-моральний.

Ввівши в філософію ціннісний аспект загальних моральних ідей, Сократ цим самим поставив питання про універсальні засади буття людської одиниці. Зокрема, це справедливість як така, що є інваріантною стосовно окремого індивіда, доля, що специфічно виявна в кожній людині і, нарешті, Бог як універсальний розум, що співвідноситься з розумом окремої людини. Загальні ідеї як знання для філософа постали підвалиною поведінки та вчинків кожної людини зокрема і насамперед самого себе. Посутньо моральні ідеї як вищі ідеальні сутності Сократ бере за надцінності людського життя. Його філософська позиція підпорядкування загальному зумовила життєве кредо: філософувати – це жити, а жити значить філософувати. Так, у своєму «діялозі» з афінянами Сократ у питанні, що є справедливість вдається до найрадикальнішого аргумента – приймає їх вирок і випиває отруту, але цим приводить їх до усвідомлення того факту, що вони мають оманливе знання справедливості як основоположної цінності співжиття громадян.

Таким чином, по-перше, звернення Сократа до *значущості* моральних ідей змінило предмет філософії з онтологічного на гносеологічний аспект ставлення людини до світу. По-друге, ототожнення Сократом знання та морального чину започаткувало домінуючий на сьогодні у філософії *раціоналістичний* підхід до цінностей. По-третє, пізнавальний вимір людського життя у філософії Сократа разом з тим став і ціннісно-смісловим.

Зоя Скринник

Львівський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України,
м. Львів

ФІЛОСОФ ТА ФІНАНСОВА КРИЗА

Коли говорять про колізії сучасності, слова «фінансова криза» рясно засіваються в будь-якому контексті, у тому числі й філософському. Філософи про причини цієї кризи кажуть приблизно так: ось до чого призвела система цінностей «людини економічної», яка формує споживацтво, безвідповідальність, егоцентричні інтенції, хижацьке ставлення до буття. І, на жаль, ця мораль також є проявом культури, вона є